

Кармышаков М.А., Орозов Ж.Ж.

**ТРАНСПОРТ ЭКСПЕДИЦИОННО-ИШМЕРДҮҮЛҮКТҮ ИШКЕ АШЫРУУДА,
АТАЙЫН УЮМ ЖЕ ЭРЕЖЕЛЕРДИН БОЛУШУНУН МААНИСИ**

Кармышаков М.А., Орозов Ж.Ж.

**ЗНАЧЕНИЕ СПЕЦИАЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ И ПРАВИЛ
ПРЕБЫВАНИЯ ПРИ ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ТРАНСПОРТНО-ЭКСПЕДИЦИОННОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

М.А. Karmyshakov, Zh.Zh. Orozov

**THE VALUE OF THE SPECIAL ORGANIZATIONS AND RULES STAY IN THE
IMPLEMENTATION OF FORWARDING ACTIVITY**

УДК:347.058

Азыркы шартта, өлкөбүздөгү экспедиторлордун кызматы үчүн укуктук базанын жетишсиздиги, экспедиторлордун укуктук абалынын туруксуздугуна жана ошондой эле алардын ишмердүүлүгүн укуктук жөнгө салууда, ар кандай карама-каршылыктарга дуушар кылууда. Учурда, транспорт экспедициялык кызмат көрсөтүү тармагынын калыптандыруу чарасы, жакындан бери жүргүзүлүп жаткандыгына байланыштуу, бул тармакта ички рынокко ылайык келүүчү, өнүккөн ишкердүүлүк кызмат чөйрөсүндөгү адат тууралуу айтуу азырынча эртерээк. Анткени менен, учурда эл аралык ишкердик кызмат тармагындагы адаттардын Кыргызстандын ички жана эл аралык транспорт экспедициялык мамилелерине таасири бар деп айтууга болот.

Азыркы мезгилде эл аралык тажрыйбада улуттук экспедитордук эрежелер кеңири колдонулат. Мындай, кеңири колдонулган эрежелерди эл аралык деңгээлде жайылтууда, ар кандай тажрыйбаны эл аралык деңгээлде жалпылаштырууда экспедиторлор коомдоштугунун эл аралык Федерациясы (ФИАТА)нын аткарган ролу өтө маанилүү болуп эсептелет.

Экспедиторлор коомдоштугунун эл аралык Федерациясы (ФИАТА) 1926-жылы 31-мартта Австриянын борбору Вена шаарында түзүлгөн. Ага дүйнөдөгү 153өлкөнүн 70 миңден ашуун экспедитордук компанияларынын улуттук ассоциациялары мүчө болуп саналат. Бул уюмдун негизги милдеттеринин бири – транспорттук кызмат көрсөтүү тармагын ар тараптуу өнүктүрүү, жана жалпылаштырылган эл аралык стандарттарды сунуштоо жана таратуу, БУУ Конференцияларын изилдөөгө катышуу, транспорт экспедициясына жалпылаштырган эрежелер менен тажрыйбаларды кошууга жардам берүү.

Экспедиторлор коомдоштугунун эл аралык Федерациясы (ФИАТА) башка эл аралык уюмдар жана институттар менен биргелешип, өзгөрүп, өнүктүрүлүп турган ташуу келишиминин талаптарына жооп берген стандарттар менен эрежелерди аныктайт жана ар кандай тийешелүү сунуштарды иштеп чыгат. 1996-жылы Каракас шаарында (Венесуела)

ФИАТАнын Эл аралык конгрессинде «Экспедитордук эрежелер үлгүсү» (мындан ары кыскаатылып үлгү эрежелер деп берилет) кабыл алынып, анда экспедитордук кызмат чөйрөсүн жөнгө салган улуттук нормативдик актыларды, улуттук башкы же жалпы экспедитордук эрежелерди даярдоодо үлгү катары колдонулат деген чечим кабыл алынган. Транспорт экспедициялык ишмердүүлүктүн атайын эрежелери жок, көптөгөнөлкөлөрдө, улуттук экспедиторлор ассоциациясы кызматташуунун стандарттык шарттарын же башкача аталышы экспедитордук ишмердүүлүктүн жалпы (генералдык) шарттарын иштеп чыгышат. Мындай шарттар, келишим тараптарынын негизги милдеттерин, жоопкерчиликке тартуу учурларын жана деңгээлин аныктайт.

Ал эми, үлгү эрежелер нормативдик мүнөзгө ээ эмес жана укуктун булагы катары колдонулбайт. Ошондой болсо дагы, мындай үлгү эрежелер эл аралык тажрыйбада, мамлекеттин колдонуусундагы мыйзамдарына же жалпы экспедитордук эрежелерге таасир тийгизе албайт, жөн гана аларга шилтеме жасаганда мыйзамдуу күчкө ээ болуу менен эл аралык экспедитордук кызмат көрсөтүү үчүн гана эмес, мамлекеттин ичинде ишке ашырылуучу экспедитордук кызматтарга да колдонулат.

Кыргыз Республикасынын Экспедиторлорунун Ассоциациясы (КРЭА) 2004-жылдын февраль айында Бишкек шаарында түзүлгөн. Бүгүнкү күнү КРЭА ишмердүүлүгүнө кызыкдар жана жогорку деңгээлде кызмат көрсөтүүгө умтулган 10-дон ашуун экспедитордук уюмдардын башын бириктирет. 2005-жылы КРЭА ФИАТАга ыктыярдуу мүчө болуп кирген.

КРЭА коммерциялык эмес уюм жана ыктыярдуу мүчөлүктүн негизинде, транспорттук-экспедитордук ишкана, уюмдардын кызматташтыгын кеңейтүү, ишмердүүлүгүн координациялоо, укуктарын камсыз кылуу, ошондой эле жалпы кызыкчылыктарын коргоо максатында мамлекеттик органдарда, коомдук жана эл аралык уюмдарда өкүлчүлүк кылуу үчүн бириктирилген.

КРЭАнын ишмердүүлүгүнүн негизги багыттары:

- жалпы максатка жетүү үчүн, жалпы кызыкчылыктарды коргоо үчүн жана алардын ортосунда мыйзамсыз атаандаштыкты болтурбоо үчүн экспедиторлорду бириктирүү;

- Кыргыз Республикасынын ичинде жана чет мамлекеттердин территориясында бардык мамлекеттик, чет өлкөлүк жана эл-аралык уюмдарда Ассоциация мүчөлөрүнүн профессионалдык кызыкчылыктарын сунуштоо, көрсөтүү жана коргоо;

- семинарларды, окутууну, симпозиумдарды, конкурстарды, көргөзмөлөрдү, газета жана буклет чыгарууну, журнал жана башкаларды чыгарууну уюштуруу аркылуу Ассоциация мүчөлөрүнүн квалификациясын жана профессионалдуулугун жогорулатуу;

- экспедициялоону жогорулатууга жардам берген маалыматтарды ассоциация мүчөлөрүнө сунуштоо;

- ассоциация мүчөлөрүнө уюштуруучулук, маалыматтык, укуктук жана башка жардамдарды көрсөтүү [43.].

Кыргыз Республикасынын Экспедиторлор Ассоциациясы, кыскартып айтканда КРЭА азырынча, улуттук жалпы эрежелерди кабыл ала элек. Ал эми, 1998 жылы Казакстан улуттук экспедиторлор Ассоциациясынын Конференциясында “Казак экспедиторлорунун ишмердуулугунун жалпы шарттары” бекитилген. Ошондой эле, Беларусь, Улуу Британия, Германия, Гонконг (Кытай), Канада, АКШ, Украина, Туштук Африка өлкөлөрүнүн улуттук ассоциациялары тарабынан, транспорт экспедициялык ишмердүүлүк чөйрөсүндө “кызматташуунун стандарттык шарттары” иштелип чыккан.

Ошентип, ФИАТАнын үлгү эрежелери милдеттүү мүнөзгө ээ эмес жана эл аралык да ички да транспорт экспедициялык кызматка колдонулушу мүмкүн.

Ошентип, кардар, түзгөн келишимди жөнгө салууда үлгү эрежелердин негизинде кабыл алынган “Стандарттык келишимдер” колдонулгандыгы тууралуу, ага кабарлоону алышы зарыл жана ошол документ менен таанышып чыгуусу керек. Адатта, экспедиторлор, кардарга табышталуучу коммерция-

лык документтин экинчи бетине ушундай стандарттык шарттарды түшүрүп (тиркеп) коёт.

КРЭА мүчөлөрү болуп эсептелинген, транспорт экспедициялык уюмдар ФИАТАнын эрежелерин колдонуу менен, анын талаптары боюнча транспорт экспедициясы келишимдеринин жазуу формасын жетекчиликке алат.

Кыргыз Республикасынын жарандык мыйзамдарында – транспорт экспедициясы келишиминин жазуу формасы караштырылган. Ушул форманы сактабагандык бүтүмдүн жараксыздыгына алып келбейт, бирок талаш-тартыш маселе жаралган учурда тараптардын келишим түзүлгөндүгү, анын мазмуну же аткарылуусу боюнча күбөлөрдүн көрсөтмөсүнө таянуу укугунан ажыратат. Сырткы экономикалык мамиледе жөнөкөй жазуу түрүн сактабагандык бүтүмдүн жараксыз болушуна алып келет. Ал эми Кыргыз Республикасынын жарандык мыйзамдары сырткы экономикалык мамилелерге карата диспозитивдик нормаларды кенири караштырат. Маселен, КР ЖКнин 1190-беренесине ылайык, бүтүмдүн формасы ал жасалган жердин укугуна багынат, бирок чет мамлекетте түзүлгөн бүтүмдү, эгер Кыргыз Республикасындагы укуктук талаптар сакталса, формасын сактабагандыгынын натыйжасында жараксыз деп табууга болбойт, эгер транспорт экспедициясы келишими Кыргызстанда түзүлө турган болсо, анда жазуу формасы сакталууга тийиш, ал эми чет мамлекетте түзүлө турган болсо, анда каалаган формасы мыйзамдуу болот деп түшүүгө болот.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Граждандык Кодекси -Б; 1994.-136 б.
2. Типовые экспедиторские правила ФИАТА от 2 октября 1966 г. Каракас. МФЭА. 1966. <http://uzvt.uz>
3. Экспедиторлор коомчулугунун эл-аралык федерациясынын (FIATA) 1996-жылдын экинчи жарымында кабыл алган «транспорт-экспедициялык кызмат көрсөтүүнүн үлгү эрежелери»// <http://www.google.ru>
4. Орто Азия эл-аралык экспедиторлору учун колдонмо – (Казакстан, Таджикистан, Кыргызстан) – ж.ж. - 534 б.

Рецензент: д.ю.н., профессор Молдоев Э.Э.